POZNÁMKY NA MARGO JEDNÉHO ÚRADNÉHO VESTNÍKA: Kárpátaljai Közlöny – Подкарпатский Вѣстникъ (1939 – 1944)

Csilla FEDINEC – István CSERNICSKÓ

Abstract: ***Remarks on one official gazette Kárpátaljai Közlöny – Подкарпатский Вѣстникъ (1939 – 1944).*** *The districts with the official name of Carpathian regency (abbreviated Podkarpatsko), existing in the years 1939 - 1944, in terms of public organizations has stood out from the Hungarian legal system, which has been applied in other regions of the country. Broad-spectrum research focused on this specific region, successfully mapped many historical, legal, linguistic and political aspects of life in its territory. Un-explored space existing in research has been a survey regional history on level of local regulations. In this study we examine the directions, and particularly local content policy in the context of nationwide events. And also whether there existed areas of questions for which were born specific answers, in connection with that we shall try to find answer for question whether this specific position in Hungarian public administration was due to name only and part of life within this administrative unit, or its uniqueness had a deeper context.*

Key words*: Administrative unit, Electoral legislation. Hungary. Carpathian regency.*

Zusammenfassung: ***Anmerkungen zu einem Amtsblatt: Kárpátaljai Közlöny – Подкарпатский Вѣстникъ (1939 – 1944)*** *Die in den Jahren 1939 – 1944 existierende territoriale Selbstverwaltungseinheit mit dem offiziellen Namen Regentschaft Karpatenukraine entzog sich aus der Sicht der Organisation der regionalen Verwaltung der ungarischen Rechtsordnung, die in den übrigen Regionen des Landes angewendet wurde. Vielfältige Untersuchungen, die diese spezifische Region fokussieren, haben manche geschichtliche, rechtliche, sprachliche und politische Aspekte des Lebens in dieser Region erfolgreich ausgewertet. Eine Lücke in der bisherigen Forschung stellte ein Überblick über die Geschichte der Region auf der Ebene der Erlassung von regionalen Vorschriften. Die vorliegende Studie untersucht Entwicklungslinien, Bereiche und vor allem den Inhalt der regionalen Politik im Zusammenhang mit der gesamtstaatlichen Entwicklung. Überdies wird untersucht, ob es Themenkreise gab, die örtliche spezifische Antworten erforderten. Anschließend suchen wir nach der Antwort auf die Frage, ob dieser spezifischen Stellung im Rahmen der ungarischen öffentlichen Verwaltung nur der Name und einige Details der Existenz dieser territorialen Selbstverwaltungseinheit entsprachen, oder ihre Besonderheiten auch einen tieferen Inhalt hatten.*

Schlüsselwörter: *Territoriale Selbstverwaltungseinheit. Wahlgesetzgebung. Ungarn. Regentschaft Karpatenukraine.*

Územnosprávna jednotka s oficiálnym názvom Podkarpatské regentstvo (skrátene Podkarpatsko), existujúca v rokoch 1939 – 1944, z hľadiska organizácie verejnej správy sa vymykala z rámca maďarského právneho poriadku, ktorý sa uplatňoval v ostatných regiónoch krajiny. Širokospektrálny výskum, zameraný na tento špecifický región, úspešne zmapoval mnohé historické, právne, jazykovo-

politické aspekty života na jeho území. Bielym miestom doterajšieho výskumu bol prehľad histórie regiónu na úrovni tvorby miestnych nariadení. V tejto štúdii skúmame smery, oblasti a najmä obsah miestnej politiky v kontexte celoštátneho diania. Okrem iného preskúmame, či existovali okruhy otázok, na ktoré sa rodili miestne špecifické odpovede, a v nadväznosti na to budeme hľadať odpoveď na otázku, či tomuto špecifickému postaveniu v rámci maďarskej verejnej správy zodpovedal iba názov a niektoré detaily života tejto územnosprávnej jednotky, alebo jej osobitosti mali aj nejaký hlbší obsah.

Právna úprava volieb v Maďarsku

Na tomto mieste nechceme analyzovať volebný systém, o tejto téme boli publikované viaceré veľmi kvalitné odborné štúdie,[1] je však potrebný stručný prehľad právnej úpravy ako základu, z ktorého vychádzali procesné pravidlá volieb.

V Maďarsku v medzivojnovom období v rokoch 1920 až 1926 vykonávalo funkciu zákonodarného zboru jednokomorové Národné zhromaždenie, potom v rokoch 1927 až 1945 dvojkomorový parlament (Poslanecká snemovňa a Horná komora). Do Národného zhromaždenia, resp. neskôr do Poslaneckej snemovne sa poslanci dostali prostredníctvom volieb, kým členovia Hornej komory boli určovaní či menovaní na základe ich cirkevnej alebo svetskej hodnosti, resp. na základe pôvodu.

Vznikom Rakúsko-Uhorskej monarchie sa volebný systém Maďarska v podstate nezmenil. Volebný zákon z roku 1877 systém upravil v tom, že sa zvýšil podiel osôb s volebným právom na 7 %. K rozšíreniu aktívneho volebného práva došlo až po prvej svetovej vojne. Úprava prijatá vládou Istvána Fridricha na jeseň roku 1919 (nariadenie ministerského predsedu č. 5985/1919) garantovala volebné právo 40 % obyvateľstva, právo voliť bolo priznané aj ženám, verejné voľby z obdobia dualizmu nahradili tajné voľby.

Nová volebná legislatíva bola prijatá v roku 1922 (nariadenie ministerského predsedu č. 2200/1922). Nariadenie znamenalo radikálny krok späť, podiel oprávnených voličov sa znížil na 30 %, boli znovu zavedené verejné voľby. Z 245 mandátov bolo 195 obsadených poslancami volenými vo verejných voľbách. Aktívne volebné právo mali muži vo veku nad 24 rokov, ktorí ukončili aspoň štyri ročníky základnej školy. U žien bol podmienkou dovŕšený vek 30 rokov a šesť ukončených tried, alebo tri živé deti, alebo samostatná domácnosť financovaná z vlastných zdrojov. Pri verejnej voľbe voliči pred volebnou komisiou ústne deklarovali, komu dávajú svoj hlas. Nariadenie z roku 1922 parlament uzákonil v roku 1925 (zákon č. XXVI/1925).

---

1 Pozri napr. PÜSKI, Levente. A magyar parlament szerkezete a Horthy-korszakban – kelet-közép európai kitekintésben. In MAZSU, János – OROSZ, István – PALLAI, László – PÓSÁN, László (szerk.) *Magyarság és Európa – tegnap és ma*. Debrecen : 2006, s. 153-167; PÜSKI, Levente. Választási rendszer és parlamentarizmus a Horthy-korszakban. In Romsics Ignác (szerk.). *A magyar jobboldali hagyomány 1900 – 1948*. Budapest : 2009, s. 73-101; PÜSKI, Levente. Parlamenti ciklusok, ülésszakok, ülések a két világháború közötti Magyarországon. In MIKLÓS, Péter (szerk.) Újragondolt negyedszázad – tanulmányok a Horthy-korszakról. Szeged : 2010, s. 35-45.

Posledný volebný zákon z tohto obdobia bol prijatý v roku 1938 (zákon č. XIX/1938). Popri iných zmenách zaviedol všeobecné tajné voľby, zvýšil vekovú hranicu u mužov na 26, u žien na 30 rokov, v obvodoch veľkých miest sa vytvorili viacmandátové volebné obvody, v ktorých sa hlasy odovzdávali pre volebné listiny, vo vidieckych obvodoch sa kombinovali jedno- a viacmandátové volebné obvody.

Počas trvania horthyovského Maďarska sa uskutočnilo šesť parlamentných volieb: v rokoch 1920, 1922, 1926, 1931, 1935 a posledné v roku 1939. Všetky voľby vyhrala tá istá strana, ktorá však prešla viacerými organizačnými zmenami a viackrát si zmenila aj názov: v rokoch 1922 – 1932 *Egységes Párt*, v rokoch 1932 – 1938 *Nemzeti Egység Pártja*, v rokoch 1939 – 1944 *Magyar Egység Pártja*. Strana pri každých voľbách získala väčšinu a mohla zostaviť vládu.[2]

Posledné voľby medzivojnového obdobia sa konali koncom mája 1939, potom až do konca vojny sa uskutočnili už len doplňujúce voľby. Na územiach, ktoré boli v rámci revízie hraníc pripojené k Maďarsku, voľby neboli vyhlásené. Platí to aj pre Podkarpatsko, ktoré už bolo súčasťou Maďarska.

Revízia a Podkarpatsko

Južné pásmo územia Podkarpatska s väčšinovým maďarským obyvateľstvom pripadlo Maďarsku vďaka Prvej Viedenskej arbitráži, regióny s rusínskym obyvateľstvom boli k Maďarsku pripojené po vojenskej operácii v marci 1939. Prvá Viedenská arbitráž sa do maďarského právneho poriadku transponovala zákonom č. XXXIV/1938 „o zjednotení k Maďarskej svätej korune znovu pripojených felvidéckych území s krajinou", pripojenie vojensky dobitého rusínskeho územia sa uzákonilo zákonom č. VI/1939 „o zjednotení podkarpatských území, ktoré sa vrátili k Maďarskej svätej korune, s krajinou". Oba zákony sa zaoberali aj tým, že z nových území sa do Hornej komory dostanú noví zástupcovia menovaním – teda obdobne, ako sa stávali členmi Hornej komory osobnosti z ostatných regiónov krajiny; poslanci Poslaneckej snemovne však budú z týchto regiónov, na rozdiel od ostatku krajiny, pozývaní.

Podľa § 2, zákona č. XXXIV/1938, *„zo senátorov a poslancov Národného zhromaždenia alebo krajinského parlamentu zvolených obyvateľmi pripojených felvidéckych území silou tohto zákona sa stanú členmi Poslaneckej snemovne Maďarského národného zhromaždenia zvolanej 27. apríla 1935 tí, ktorých na návrh maďarského kráľovského ministerského predsedu Národné zhromaždenie uznesením oboch komôr pozve"*.[3] Poslanci z Felvidéku, vrátane šiestich podkarpatských poslancov – v danom období nazývali celé územie pripojené Viedenskou arbitrážou „Felvidék", vrátane Maďarmi obývanej časti Podkarpatska, čiže daných poslancov iba podmienečne môžeme nazývať podkarpatskými – sa stali členmi Poslaneckej snemovne od 5. decembra 1938. Oni tvorili

2 Pozri: ROMSICS, Ignác. *Nyíltan vagy titkosan? A Horthy-rendszer választójoga.* Rubicon, 1990/2. Dostupné z: http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/nyiltan_vagy_titkosan_a_horthy_rendszer_valasztojoga/ (navštívené: 10. 02. 2015); Választójog-történeti forrásgyűjtemény; Dostupné z: http://majt.elte.hu/Tanszekek/Majt/TantargyiProgramok/segedanyag_doc/kepes/A_magyar_valasztojog_jogforrasok.pdf (navštívené: 10. 02. 2015).

3 1938. évi XXXIV. törvénycikk a Magyar Szent Koronához visszacsatolt felvidéki területeknek az országgal egyesítéséről. 1000 év törvényei. Dostupné z: http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=8089 (navštívené: 10. 02. 2015).

Mapa Podkarpatska v rokoch 1939 – 1944

v snemovni „skupinu felvidéckych poslancov". Všetci boli členmi Zjednotenej maďarskej strany, ktorá vznikla v Nových Zámkoch v roku 1936 (ešte v Československu) a ktorá sa 15. marca 1940 zlúčila s maďarskou vládnou stranou, so Stranou maďarského života.

Paragraf 2 zákona č. VI/1939 ustanovil: *„Kým nebude možné usporiadať parlamentné voľby na Podkarpatsku, poslancami Poslaneckej snemovne Národného zhromaždenia zvolanej 10. júna 1939 sa stanú tí, ktorých zo senátorov a poslancov Národného zhromaždenia alebo krajinského parlamentu zvolených obyvateľmi podkarpatských území, z náhradníkov zvolených z volebných listín maďarských strán, alebo z členov národných rád zvolených autochtónnymi obyvateľmi Podkarpatska Národné zhromaždenie uznesením oboch komôr pozve. Počet takto pozvaných nesmie presiahnuť desať."*[4] Títo desiati poslanci z územia Podkarpatského regentstva boli do Poslaneckej snemovne pozvaní po tom, ako sa na danom území zaviedla civilná správa.

Paragraf 4 citovaného zákona ďalej stanovil: *„Ukladá sa ministerstvu pripraviť na podkarpatských územiach voľby do 30. júna 1940."* Litera zákona sa ale nenaplnila. Podľa zákona č. XVIII/1939 *„o voľbe poslancov Národného zhromaždenia na felvidéckych úze-*

4 1939. évi VI. törvénycikk a Magyar Szent Koronához visszatért kárpátaljai területeknek az országgal egyesítéséről. 1000 év törvényei. Dostupné z: http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=8100 (navštívené: 10. 02. 2015).
1939. évi XVIII. törvénycikk a Magyar Szent Koronához visszacsatolt felvidéki területeken és a Magyar Szent Koronához visszatért kárpátaljai területen országgyűlési képviselők választásáról. *1000 év törvényei.* Dostupné z: http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=8112 (navštívené: 10. 02. 2015).

miach znovu pripojených k Maďarskej svätej korune a na podkarpatských územiach, ktoré sa vrátili k Maďarskej svätej korune,"[5] ktorý bol vyhlásený 31. decembra 1939, na Podkarpatsko pripadlo 11 mandátov – toľko bolo okresov v Podkarpatskom regentstve. Ani tento zákon nebol vykonaný. Premiér Pál Teleki vo svojom parlamentnom vystúpení 19. júna 1940 hovoril o tom, že do 30. júna mali prebehnúť voľby na Podkarpatsku, pre vojnové pomery ale boli odložené na neurčito. Miesto toho predĺžili mandát pozvaným poslancom, resp. uprázdnené kreslá obsadili pri nástupe (pozvaných) poslancov z navrátených južných území.[6]

Oficiálne zverejňovanie zákonov a nariadení

Maďarské zákony a nariadenia sa od roku 1867 zverejňovali v úradnom tlačovom orgáne maďarskej vlády. Týmto orgánom bol v rokoch 1867 až 1944 týždenne vychádzajúci *Budapesti Közlöny* (*Budapeštiansky vestník*).[7] Okrem toho v rokoch 1867 – 1945 existovala aj samostatná zbierka zákonov – *Országos Törvénytár* (*Zbierka krajinských zákonov*) a zbierka nariadení – *Magyarországi Rendeletek Tára* (*Zbierka nariadení Maďarska*).[8]

V rokoch po rakúsko-uhorskom vyrovnaní (1867) sa zákony vyhlasovali priamo v Národnom zhromaždení, od roku 1881 sa vyhlasovali zverejnením v *Zbierke krajinských zákonov*. V zbierke vychádzali zákony len v maďarskom jazyku, medzinárodné zmluvy v pôvodnom jazyku a v maďarskom preklade. V období dualizmu vydávali zákony v jazykoch menšín – v nemeckom, chorvátskom, slovenskom, rusínskom a talianskom jazyku – v samostatných zošitoch. Nariadenia sa vyhlasovali zverejnením v *Budapeštianskom vestníku*, ich účinnosť teda nebola závislá od zverejnení v *Zbierke maďarských nariadení*. *Zbierka* vychádzala raz ročne, predstavovala výberovú, dodatočne zredigovanú zbierku nariadení.[9]

V rokoch 1938 – 1944 jediný región Maďarska nebol z hľadiska verejnej správy začlenený do župného systému, ale požíval status územnej samostatnosti. Bol to Rusínmi obývaný región Podkarpatska, čiže územie dnešnej Zakarpatskej Ukrajiny vyčlenené prvou a druhou Viedenskou arbitrážou, oficiálne nazývané Podkarpatské regentstvo. Niekoľko mesiacov po pripojení bolo územie pod vojenskou správou, civilná správa bola zavedená nariadením ministerského predsedu č. 6.200 s účinnosťou od 7. júla 1939.

---

5 1939. évi XVIII. törvénycikk a Magyar Szent Koronához visszacsatolt felvidéki területeken és a Magyar Szent Koronához visszatért kárpátaljai területen országgyűlési képviselők választásáról. *1000 év törvényei*. Dostupné z http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=8112 (navštívené: 10. 02. 2015).

6 Pozri tiež: HORVÁTH, Lajos. *Kárpátalja képviselete a magyar országgyűlésben, 1938 – 1945.* Budapest : 2002.

7 Budapesti Közlöny, 1867 – 1944. *Digitalizált Törvényhozási Tudástár.* Dostupné z http://dtt.ogyk.hu/hu/gyujtemenyismertetok/jogforrasok/hivatalos-kozlonyok/item/416-budapesti-kozlony-1867-1944 (navštívené: 10. 02. 2015).

8 Magyarországi Rendeletek Tára. *Digitalizált Törvényhozási Tudástár.* Dostupné z http://dtt.ogyk.hu/hu/gyujtemenyismertetok/jogforrasok/rendeletek-tara/item/404-magyarorszagi-rendeletek-tara (navštívené: 10. 02. 2015).

9 KISS, Elemér (szerk.). *A magyar hivatalos közlöny 150 éve.* Budapest : 1998, s. 17-27.

Citované nariadenie *O prechodnej správe podkarpatského územia, ktoré sa vrátilo k Maďarskej svätej korune* ustanovilo, že verejná správa na Podkarpatsku bude trojstupňová: pobočky verejnej správy, okresy a jednotlivé obce. Na čele regentstva stojí komisár, ktorému *„v otázkach všeobecného záujmu týkajúcich sa podkarpatského územia"* pomáha osemčlenný, pravidelne zasadajúci *„poradný a iniciačný výbor"* vedený hlavným poradcom. Komisára regentstva, hlavného poradcu a členov výboru menoval premiér, vedúcich pobočiek a ich zástupcov minister vnútra, členov miestnych zastupiteľstiev *„výhradne spomedzi mužských obyvateľov obce"* hlavný slúžny. Kompetencie komisára boli rovnaké ako kompetencie hlavného župana, no navyše riadil aj správu v školstve, čo v župách patrilo do právomoci hlavného riaditeľa školského obvodu. V zmysle paragrafu č. 11 nariadenia úradnými jazykmi na území regentstva boli maďarčina a „maďarsko-ruský" jazyk.

Rezortné nariadenia sa samostatne zaoberali dvojjazyčnosťou. Napr. nariadenie M. P. č. 1.460/1940 sa venovalo zápisu firiem na pripojenom podkarpatskom území do obchodného registra v maďarskom alebo v rusínskom jazyku: *„Na podkarpatskom území pripojenom k Maďarskej svätej korune firmy neplatia správny poplatok za žiadosti o zápis do obchodného registra a ich prílohy, pokiaľ predmetom žiadosti je zápis v maďarskom alebo rusínskom jazyku alebo dvojjazyčný zápis miesto cudzojazyčného zápisu [...]"*.[10]

Nariadenie ministerského predsedu č. 6.200/1939 stanovilo aj to, že regentský komisár mal založiť úradný vestník. V ňom sa mali v dvoch jazykoch zverejňovať tie krajinské zákony a nariadenia, *„ktorých pôsobnosť sa vzťahuje na podkarpatskú oblasť"*, ako aj vyhlášky vydané komisárom, resp. predpisy a oznamy vydané vedúcimi pobočiek. Podľa príslušného paragrafu sa ministerské nariadenia mali vyhlasovať v ústrednom oficiálnom vestníku, no *„predmetné právne predpisy – pokiaľ možno, v rovnakom čase, ako v Budapeštianskom vestníku – sa zverejnia aj v oficiálnom vestníku podkarpatskej oblasti, a to v maďarskom a maďarsko-ruskom jazyku v dvoch stĺpcoch"*.

Dvojjazyčný oficiálny bulletin Podkarpatského regentstva ***Kárpátaljai Közlöny – Подкарпатский Вѣстникъ*** vychádzal, podobne ako *Budapeštiansky vestník*, v týždennej periodicite, v nedeľu. V kalendárnom roku sa jednotlivé čiastky číslovali postupne, v novom roku sa číslovanie začalo odznovu. Vôbec prvé číslo vestníka vyšlo 30. júla 1939, posledné – v danom kalendárnom roku čiastka č. 39 – 24. septembra 1944. Vydavateľom bol regentský komisár, ako zodpovedný redaktor je uvedený dr. Vilmos Balás. Vestník si mohli predplatiť úrady aj súkromné osoby. Rozsah jednotlivých čiastok sa pohyboval medzi 20 a 40 stranami. Tlačil sa v užhorodskej štátnej tlačiarni, v Užhorodskej pobočke maď. kráľ. štátnej tlačiarne. Zodpovedným vydavateľom bol József Toroczkói, riaditeľ tlačiarne.

O Toroczkóim nemáme bližšie informácie. Jeho meno sa vyskytuje v zápisniciach zo zasadnutí predsedníctva maďarskej vlády z obdobia do konca 2. svetovej vojny dvakrát: na zasadnutí 12. decembra 1936 mu pridelili titul „vyšší úradník m. kráľ. štátnej tlačiarne" a zaradili ho do VIII. platovej triedy[11] a 27. júna 1939 ho menovali

10 NIZSALOVSZKY, Endre. *Kereskedelmi jogi szabályok.* Budapest : Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1943. 799 s.

11 Celoštátny archív maďarského národného archívu (MNL OL), K 27. Minisztertanácsi jegyzőkönyvek 1867 – 1944. 1936. december 12. Dostupné z: http://adatbazisokonline.hu/

„riaditeľom odboru štátnej tlačiarne zaradeným do VII. platovej triedy".[12] To naznačuje, že ho do Užhorodu preložili z Budapešti v lete roku 1939.

Aj o Vilmosovi Balásovi vieme málo. Pravdepodobne je totožný s tým Vilmosom Balásom, ktorý bol jedným zo zakladajúcich členov Literárneho a umeleckého spolku župných úradníkov Istvána Gyöngyösiho. Spolok si vytýčil za cieľ uchovávanie národných tradícií v častiach krajiny, ktoré boli Trianonskou zmluvou odrezané. Založenia sa zúčastnil budapeštiansky *„spisovateľ, historik, hon. žup. [honorárny župný] II. hlavný notár"*.[13] V roku 1942 Podkarpatská vedecká spoločnosť vydala jednu 23-stranovú národopisno-historickú prácu Vilmosa Balása.[14]

Ak sú naše domnienky správne, potom Balás a Toroczkay boli „parašutisti" – takto nazývali úradníkov posielaných z „anyaországu", z „trianonského územia štátu" na pripojené územia.

Podkarpatský vestník a miestne nariadenia

Z hľadiska obsahu vestník pozostával z troch častí. Najrozsiahlejšia bola „oficiálna časť", kde sa zverejňovali ústredné nariadenia. V rokoch 1939 – 1942 sa zákony publikovali v prílohe vestníka – na rozdiel od ostatných (dvojjazyčných) materiálov zákony vychádzali len v „maďarsko-ruskom" jazyku. V niektorých čiastkach bola aj časť *„Nariadenia komisára regentstva"*. Napokon poslednú časť tvorili *„Oznamy"*. Išlo o oznámenia o dražbách hnuteľného a nehnuteľného majetku, o voľných pracovných miestach, o nájomných zmluvách, o školeniach úradníkov a pod.

Štúdie, ktoré sa venujú tomuto obdobiu, zväčša spomenú, že vo vestníku vychádzali ústredné právne predpisy a miestne nariadenia, no ešte nikto nepreskúmal faktickú presnosť tejto všeobecnej konštatácie. Po prezretí všetkých čiastok sme zistili, že publikovaných miestnych nariadení bolo veľmi málo, ročne maximálne jedno – dve, a dokonca ani tieto neboli jednoznačne miestne nariadenia, ale predstavovali posunutie niektorého ústredného nariadenia. Napr. v čiastke č. 20 z 11. mája 1941 komisár upozornil predstavených obcí a veliteľov protilietadlovej civilnej obrany na nariadenie maď. kráľ. ministerstva obrany č. 102.955/eln. 35. – 1941, ktoré upravuje postup pri vyhlásení protilietadlovej pohotovosti.

Na otázku, prečo to tak bolo, poskytuje odpoveď komisár Miklós Kozma, ktorý sa na verejnosti ukazoval ako zásadový podporovateľ autonómie. Kozma sa domnieval, že prísľub autonómie je nesplniteľný, aj „ruténske Podkarpatsko" by bolo treba začleniť do župného systému. V prísne dôvernom liste adresovanom ministrovi vnútra Ferencovi Keresztes-Fischerovi z 11. marca 1941 písal: *„Toto by bolo ideálnym a takým riešením, ktoré by nás vyviedlo zo slepej uličky, do ktorej sme sa sľubovaním auto-*

adatbazis/minisztertanacsi-jegyzokonyvek-1867-1944/adatlap/59848 (navštívené: 10. 02. 2015).

12 MNL OL, K 27. Minisztertanácsi jegyzőkönyvek 1867 – 1944. 1939. június 27. Dostupné z: http://adatbazisokonline.hu/adatbazis/minisztertanacsi-jegyzokonyvek-1867-1944/adatlap/59905 (navštívené: 10. 02. 2015).

13 JANKOVICS, József. Az irodalmi társaságok mint a Gyöngyösi-kultusz ápolói. In CSÖRSZ, Rumen István (szerk.). *Ghesaurus*. Budapest : 2010, s. 625-636.

14 BALÁS, Vilmos. *Az Erdős Kárpátok és a Nagy-Alföld, ruszinok és magyarok*. Ungvár : 1942.

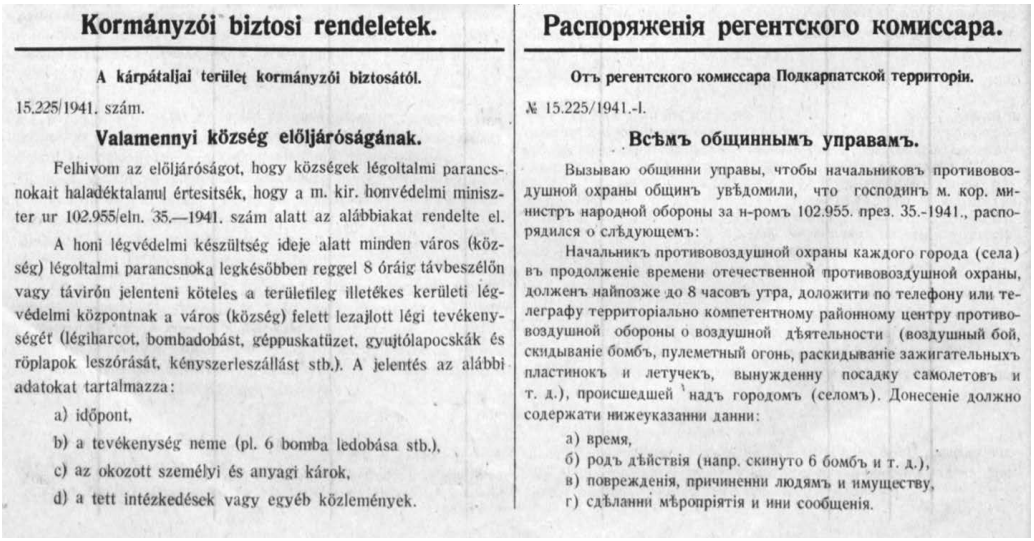

Kormányzói biztosi rendeletek.

A kárpátaljai terület kormányzói biztosától.

15.225/1941. szám.

Valamennyi község elöljáróságának.

Felhivom az elöljáróságot, hogy községek légoltalmi parancsnokait haladéktalanul értesitsék, hogy a m. kir. honvédelmi miniszter ur 102.955/eln. 35.—1941. szám alatt az alábbiakat rendelte el.

A honi légvédelmi készültség ideje alatt minden város (község) légoltalmi parancsnoka legkésőbben reggel 8 óráig távbeszélőn vagy távirón jelenteni köteles a területileg illetékes kerületi légvédelmi központnak a város (község) felett lezajlott légi tevékenységét (légiharcot, bombadobást, géppuskatüzet, gyujtólapocskák és röplapok leszórását, kényszerleszállást stb.). A jelentés az alábbi adatokat tartalmazza:

a) időpont,

b) a tevékenység neme (pl. 6 bomba ledobása stb.),

c) az okozott személyi és anyagi károk,

d) a tett intézkedések vagy egyéb közlemények.

Распоряженія регентского комиссара.

Отъ регентского комиссара Подкарпатской территоріи.

№ 15.225/1941.-I.

Всѣмъ общиннымъ управамъ.

Вызываю общинни управы, чтобы начальниковъ противовоздушной охраны общинъ увѣдомили, что господинъ м. кор. министръ народной обороны за н-ромъ 102.955. през. 35.-1941., распорядился о слѣдующемъ:

Начальникъ противовоздушной охраны каждого города (села) въ продолженіе времени отечественной противовоздушной охраны, долженъ найпозже до 8 часовъ утра, доложити по телефону или телеграфу территоріально компетентному районному центру противовоздушной обороны о воздушной дѣятельности (воздушный бой, скидываніе бомбъ, пулеметный огонь, раскидываніе зажигательныхъ пластинокъ и летучекъ, вынужденну посадку самолетовъ и т. д.), происшедшей надъ городомъ (селомъ). Донесеніе должно содержати нижеуказанни данни:

а) время,

б) родъ дѣйствія (напр. скинуто 6 бомбъ и т. д.),

в) поврежденія, причиненни людямъ и имуществу,

г) сдѣланни мѣропріятія и ини сообщенія.

Podkarpatskyj Vystnik z 11. mája 1941

nómie politicky dostali.“[15] Tento jeho postoj čiastočne vysvetľuje, prečo bola rubrika *„Nariadenie komisára regentstva“* najskromnejšou časťou úradného vestníka. Kozma už pri nástupe do svojho úradu 22. septembra 1940 v Užhorode povedal: *„Jazykové a kultúrne práva obyvateľstva Podkarpatska s iným ako maďarským materinským jazykom a ich presadzovanie určujú maďarské zákony a jednoznačný postoj vlády [...] Chcem týmto otázkam venovať maximálnu pozornosť, no hneď dodávam, kultúrna sloboda Rusínov a jazykových menšín nemôže znamenať politickú neviazanosť a odstredivosť, a tak, ako som im v intenciách vlády garantoval slobodu jazyka a kultúry, rovnako garantujem, že za každý odklon od maďarskej štátnej idey a národnej vernosti bude tá najprísnejšia odplata.*“[16]

„Maďarorusi“

Ministerský predseda Pál Teleki neustále presadzoval prijatie zákona o autonómnom podkarpatskom vojvodstve. Zákon však nebol prijatý, a napokon sa aj sám Teleki vzdal myšlienky, aby sa za danej vnútroštátnej situácie a vo vojnových podmienkach poskytla autonómia slovanskej populácii pri východných hraniciach štátu.

V diskusii na predsedníctve vlády 23. júla 1943 sa argumentovalo nasledovne: *„Na území vojvodstva bude rusínsky jazyk úradným jazykom rovnocenným so štátnym jazykom. Rovnocenným postavením sa rusínčina nestane štátnym jazykom; rovnocennosť znamená, že na území vojvodstva je rusínčina takým istým úradným jazykom ako maďarčina.*“[17]

Je pozoruhodné, ako argumentovali účastníci debát na predsedníctve vlády v súvislosti s etnonymom obyvateľstva. Dali jasne najavo, že prioritu majú politické hľadiská, aj keď Teleki s tým nesúhlasil. Premiér v liste z 2. augusta 1939 k tomu

15 Citované podľa: VASAS, Géza. Az elaltatott alkotmány: a kárpátaljai vajdaság ügye 1939 – 1940-ben. In FEDINEC, Csilla (szerk.) *Kárpáti Ukrajna: Vereckétől Husztig. Egy konfliktustörténet nemzeti olvasatai.* Pozsony : 2014, s. 90.

16 KOZMA, Miklós. *Beszédek, cikkek, előadások, 1935 – 1940,* IV. k. Budapest : 1940, s. 281-282.

17 Egyed-iratok. MAV Zbierka rukopisov. Ms 10.734/9.

napísal: *„Treba mať na zreteli, že na Podkarpatsku maďarsko-ruský jazyk nie je národnostný jazyk, ale druhý štátny jazyk. Na jazykovú otázku teba hľadieť ako na praktický problém, a za žiadnych okolností sa nesmie do nej vnášať politikum.“*[18]

István Egyed, Telekiho právnik poverený koordináciou záležitostí súvisiacich s podkarpatským vojvodstvom, zhrnul stanoviská k etnonymu, ktoré odzneli na zasadnutiach predsedníctva vlády zvolaných na prerokovanie otázky autonómie nasledovne: *„Pred a počas svetovej vojny bol oficiálnym názvom „Rutén“. Ľudový zákon [z r. 1918 o Ruskej krajine] používa termín 'Rusín (Rutén)'. Za česko-slovenskej éry sa začal používať názov Rus, Malorus, najnovšie chcú vpašovať aj názov Ukrajinec. [...] Pri výbere názvu má svoju váhu aj medzinárodná situácia. Už len kvôli Poľsku, alebo pre prípadný vznik Ukrajiny by nebolo žiaduce používať názov Ukrajinec, podľa môjho názoru tak isto treba zvážiť aj použitie slova Rus v nejakom variante. My musíme podčiarknuť to, že tu ide o samostatný národ so samostatným, od iných úplne sa líšiacim jazykom, a z tohto hľadiska predvojnový názov „Rutén“ má veľa výhod; Ruténi totiž v iných štátoch nie sú. Názov Maďaro-Rus zasa vyjadruje ich bratstvo s maďarským národom.“* Egyed ešte dodal: *„Táto otázka je v podstate rozhodnutá. Zákon č. VI/1939 síce hovorí len o obyvateľoch Podkarpatska, no nariadenie m. p. č. 6.200/1939 už používa názov Maďaro-Rus.“*[19]

Názov „Maďaro-Rus“ napriek tomu, že bol oficiálny, nebol jednoznačne prijatý ani medzi politikmi. Uvedieme niekoľko príkladov. Endre Korláth, pozvaný poslanec z Podkarpatska takto polemizoval na zasadnutí Poslaneckej snemovne 1. decembra 1939: *„Na severovýchode v Beskydách žije národ, ktorý podľa poslednej ideológie nazývajú maďaroruským. (Hlas zľava: My im hovoríme len Rusíni!) Ja tento názov považujem za veľmi šťastný, a hneď aj vysvetlím, prečo. Toto slovo vlastne nevynašli teraz, ono je v Moskve, v Petrohrade a všeobecne v Ruskej ríši dávno známe, hovorili im Uhrorusíni. (Hlas zľava: Ak skloňujeme, tak uhroruskí!) Z mojej strany chcem povedať len to, že ja toto slovo: Maďarorus vidím veľmi rád, a to tak, keď je písané spolu, ako jedno slovo, lebo ja chcem vidieť a pozdraviť ako brata toho Maďarorusa, kto je v jednom tele, v jednej duši aj Maďar, aj Rus, a nie s rozdeľovníkom, nie so spojovníkom, lebo ten spojovník už môže byť nebezpečný. Môže znamenať dva milimetre, ale aj 350 kilometrov, môže byť spojovníkom, jeden koniec ktorého je v maďarskej Budapešti, druhý niekde na ruskej Verchovine. Ja potrebujem takého Maďarorusa, ktorý je ním v jednom zloženom slove, čiže v jednom tele, jednej duši je Maďar a Rus zároveň. (Gürtler Dénes:*[20] *Čiže Rutén! – Smiech.)“*[21] József Kaminszky (Jozef Kaminsky)[22] vo svojom vystúpení v Hornej komore 14. decembra 1939 používal pojem vysvetľujúco: *„Maďaro-ruský ľud, alebo ako sa mu hovorí, rusínsky ľud“*.[23] Vladimirovi Homicskovi[24], keď vystupoval v Poslaneckej snemovni 12. novembra 1940, takto

18 Egyed-iratok. MAV Zbierka rukopisov. Ms 10.734/15.
19 Egyed-iratok. MAV Zbierka rukopisov. Ms 10734/23.
20 Pozvaný felvidécky poslanec.
21 61. zasadnutie Poslaneckej snemovne Národného zhromaždenia 1. decembra 1939. Képviselőházi napló, 1939. III. kötet, s. 587.
22 Dedičný člen Hornej komory z Podkarpatska.
23 15. zasadnutie Hornej komory Národného zhromaždenia 13. decembra 1939. Felsőházi napló, 1939. I. kötet, s. 158.
24 Pozvaný podkarpatský poslanec.

Ungvár, Унгваръ, 1941. № 23. szám. Vasárnap, junius 1. Недѣля, 1. іюня.

KÁRPÁTALJAI KÖZLÖNY

ПОДКАРПАТСКИЙ ВѢСТНИКЪ

HIVATALOS LAP. — ОФИЦІАЛЬНЫЙ ОРГАНЪ.

MEGJELENIK MINDEN VASÁRNAP. — ВЫХОДИТЪ ПО ВОСКРЕСЕНІЯМЪ.

Hivatalos hirdetések díja, a 300 szót meg nem haladó ingó- és ingatlanárverések kivételével, az első 10 szóért 28 f., minden további 10 vagy kevesebb szóért 19 f., mely előre fizetendő. — **Magánhirdetéseknek** egyszeri beiktatási díja félhasábos m/m sor (azaz annak térfogata) után 20 f.

Ezenfelül fizetendő a bélyegilleték, forgalmi adó és az esetleges postaköltség

A 300 szót meg nem haladó ingó- és ingatlanárverési hirdetmények hirdetési díja 6 pengő 10 fillér, mely átalányösszegekben egy támpéldány ára, a bélyegilleték és forgalmi adó, a vidékről feladott hirdetéseknél ezekenfelül a támpéldány- és nyugtakézbesítés költségei is bentfoglaltatnak.

A 300 szót meghaladó ingó- és ingatlanárverési hirdetmények hirdetési díjára nézve az egyéb hivatalos hirdetmények díjszabása mértékadó.

Szerkesztőség: Ungvár, Horthy Miklós-tér 7. sz. — Telefon: 126.
Kiadóhivatal: Ungvár, Honvéd-utca 5. sz. — Telefon: 101.

Előfizetési árak:

Hatóságoknak havonkint	1 P 00 f.
Magánosoknak havonkint	2 „ 50 „
Egyes szám ára 4 old. terjedelemig	— 16 „
Egyes szám ára további 4 oldalankint	— 16 „

За офиціальныя объявленія, за исключеніемъ объявленій о лицитаціяхъ движимостей и недвижимостей до 300 словъ, платятся впередъ 28 фил. за первыя 10 словъ, 19 фил. за дальшія 10 словъ, или и менѣе. — За однократное помѣщеніе **частныхъ объявленій** на полустолбцѣ 20 фил. по m/m ряда (т. е. по размѣру).

Сверхъ сего платятся гербовыя сборы, подать съ оборота и случайныя почт. расходы.

Плата за объявленія о лицитаціяхъ движимостей и недвижимостей до 300 словъ составляетъ 6 Пенге 10 филлеровъ, которая паушальная сумма включаетъ въ себѣ цѣну оправдательнаго номера, гербовый сборъ и подать съ оборота, кромѣ сего при объявленіяхъ съ провинціи расходы по врученію оправдательнаго номера и квитанція.

При объявленіяхъ о лицитаціи движимостей и недвижимостей сверхъ 300 словъ можно руководится тарифомъ остальныхъ офиціальныхъ объявленій.

Редакція: Унгваръ, площ. Николая Гортія н-ръ 7. — Телефонъ: 126.
Администрація: Унгваръ. Гонведска ул. н-ръ 5. — Телефонъ: 101.

Подписна плата:

Урядамъ ежемѣсячно	1 П 00 ф.
Частнымъ особамъ ежемѣсячно	2 „ 50 „
Цѣна отдѣльного н-ра до 4 страницъ	— 16 „
Цѣна отдѣльного н-ра за каждыя дальшія 4 страницы	— 16 „

Podkarpatskyj Vystnik z 1. júna 1941

skočili do reči: *„Druhá vec je používanie ruského jazyka. (Vitéz Szilárd Zerinváry:*[25] *Ruský alebo maďaroruský? – Imre Palló:*[26] *Takého niet!) Používanie ruského jazyka je dôležité aj preto, lebo my, Rusi, žijeme na uzavretom území.“*[27]

Podľa Andrása/Andreja Bródyho, premiéra prvej vlády Podkarpatskej Rusi (október 1938), pozvaného poslanca, predsedu klubu rusínskych poslancov sa v súvislosti s Rusínmi vytvorila aj „kríza dôvery“. Jej podstatu zhrnul vo svojom prejave v Poslaneckej snemovni 7. decembra 1939: *„[...] musíme vedieť, že za posledných dvadsať rokov sa náš ľud výrazne rozvinul. Ruténsky ľud, ako si ho pamätáte z r. 1918, aj keď nie na sto percent, ale na sedemdesiat percent nadobudol sebavedomie, a dnes, po dvadsiatich rokoch, sa člení na tri skupiny. Do prvej skupiny patria 50 – 70-roční, ktorí boli vychovávaní v maďarských školách, v maďarskom duchu, ktorí sa pomaďarčili, stali sa dobrými Maďarmi, a keď prišla zmena, nevedeli sa prispôsobiť, utiahli sa, prežívali svoje maďarstvo osamelo, a čakali na maďarské oslobodenie, na opätovné pripojenie územia. Do druhej skupiny patria 35 – 50-roční. Títo tiež boli vychovávaní v maďarských školách, v maďarskom duchu, a keď prišla zmena, pre svoj mladý vek sa nemohli vyrovnať s novou situáciou, skúsili bojovať, najprv defenzívne, útekom k ľudu, hľadali podporu u ľudí, a keď cítili a videli, že majú podporu, začali ofenzívu proti českému režimu. Samozrejme, do tohto boja išli spolu s ľudom, a spolu s prebúdzajúcim sa ľudom nadobúdali sebavedomie, dorástli na úroveň národa, na úroveň ľudu, ktorý sa sformoval v národ. Teraz po zmene sú z maďarského hľadiska aj oni*

25 Poslanec za Stranu šípových krížov.
26 Poslanec za Front šípových krížov.
27 150. zasadnutie Poslaneckej snemovne Národného zhromaždenia 12. novembra 1940. Képviselőházi napló, 1939. VII. kötet, s. 255.

Ungvár, 1941. Унгваръ, 1941. № 26. szám. Vasárnap, junius 22. Недѣля, 22. іюня

KÁRPÁTALJAI KÖZLÖNY

ПОДКАРПАТСКІЙ ВѢСТНИКЪ

HIVATALOS LAP. — ОФИЦІАЛЬНЫЙ ОРГАНЪ.

MEGJELENIK MINDEN VASÁRNAP. — ВЫХОДИТЪ ПО ВОСКРЕСЕНІЯМЪ.

Hivatalos hirdetések díja, a 300 szót meg nem haladó ingó- és ingatlanárverések kivételével, az első 10 szóért 28 f., minden további 10 vagy kevesebb szóért 19 f., mely előre fizetendő. — **Magánhirdetéseknek** egyszeri beiktatási díja félhasábos m/m sor (azaz annak térfogata) után 20 f.

Ezenfelül fizetendő a bélyegilleték, forgalmi adó és az esetleges postaköltség.

A 300 szót meg nem haladó ingó- és ingatlanárverési hirdetmények hirdetési díja 6 pengő 10 fillér, mely átalányösszegekben egy támpéldány ára, a bélyegilletékek és forgalmi adó, a vidékről feladott hirdetéseknél ezekenfelül a támpéldány- és nyugtakézbesítés költségei is bentfoglaltatnak.

A 300 szót meghaladó ingó- és ingatlanárverési hirdetmények hirdetési díjára nézve az egyéb hivatalos hirdetmények díjszabása mértékadó.

Szerkesztőség: Ungvár, Horthy Miklós-tér 7. sz. — Telefon: 126.
Kiadóhivatal: Ungvár, Honvéd-utca 5. sz. — Telefon: 101.

Előfizetési árak:

Hatóságoknak havonkint	1 P 00 f.
Magánosoknak havonkint	2 „ 50 „
Egyes szám ára 4 old. terjedelemig	— 16 „
Egyes szám ára további 4 oldalankint	— 16 „

За официальныя объявленія, за исключеніемъ объявленій о лицитаціяхъ движимостей и недвижимостей до 300 словъ, платится впередъ 28 фил. за первыя 10 словъ, 19 фил. за дальныя 10 словъ, или и менѣе. — За однократное помѣщеніе **частныхъ объявленій** на полустолбцѣ 20 фил. по m/m ряда (т. е. по размѣру).

Сверхъ сего платятся гербовые сборы, подать съ оборота и случайныя почт. расходы.

Плата за объявленія о лицитаціяхъ движимостей и недвижимостей до 300 словъ составляетъ 6 Пенге 10 филлеровъ, которая вышеназванная сумма заключаетъ въ себѣ цѣну оправдательнаго номера, гербовый сборъ и подать съ оборота, кромѣ сего при объявленіяхъ съ провинціи расходы по врученію оправдательнаго номера и квитанціи.

При объявленіяхъ о лицитаціи движимостей и недвижимостей сверхъ 300 словъ можно руководится тарифомъ остальныхъ официальныхъ объявленій.

Редакція: Унгваръ, площ. Николая Гортія н-ръ 7. — Телефонъ: 126.
Администрація: Унгваръ, Гонведска ул. н-ръ 5. — Телефонъ: 101.

Подписна плата:

Урядамъ ежемѣсячно	1 П 00 ф.
Частнымъ особамъ ежемѣсячно	2 „ 50 „
Цѣна отдѣльного н-ра до 4 страницъ	— 16 „
Цѣна отдѣльного н-ра за каждя дальши 4 страницы	— 16 „

A lap mai számában közzétett rendeletek tartalomjegyzéke:

A m. kir. belügyminiszter 888/1940. B. M. számu rendelete. Az 1940 : VI. törvénycikk a gümőkór és a nemibetegségek elleni védekezésről szóló rendelkezéseinek végrehajtása.

A m. kir. belügyminiszter ad 888/1940. B. M. számu rendelete. Egyes kórházaknak és egyéb gyógyintézeteknek, illetőleg osztályoknak gümőkóros betegek felülvizsgálatára feljogosítása.

Оглавленіе распоряженій, объявленныхъ въ настоящемъ н-рѣ.

Распоряженіе м. кор. министра внутреннихъ дѣлъ № 888/1940. В. М. о приведеніи въ исполненіе постановленій ст. зак. VI : 1940. объ охранѣ противъ туберкулеза и половыхъ болѣзней.

Распоряженіе м. кор. министра внутреннихъ дѣлъ № 888/1940. В. М. Управомоченность отдѣльныхъ больницъ и лѣчебныхъ учрежденій, респективно отдѣленій къ переосвидѣтельствованію туберкулезныхъ.

HIVATALOS RÉSZ.

A m. kir. belügyminiszter 888/1940. B. M. számu rendelete.

Az 1940 : VI. törvénycikk a gümőkór és a nemibetegségek elleni védekezésről szóló rendelkezéseinek végrehajtása.

A gümőkór és a nemibetegségek elleni védekezésről, valamint a közegészségügyi törvények egyes rendelkezéseinek módositásáról szóló 1940 : VI. t.-c. (a továbbiakban: T.) 1., 2., 4—7., 9., 12—14., 16—19., 21., 22., 27., 31—33., 36., 59., 60. és 64. §-ában kapott felhatalmazás alapján — az érdekelt miniszterekkel egyetértve — a következőket rendelem:

Gümőkór és nemibetegségek elleni küzdelem véleményező bizottsága.

1. §.

(1) A gümőkór és a nemibetegségek elleni védekezésben résztvevő közületek és intézmények közreműködése összhangjának előmozditására a T. 1. §-ának (2) bekezdése értelmében megalakitandó bizottság részben kinevezett, részben pedig olyan tagokból áll, akik hivataluknál fogva tagjai a bizottságnak.

(2) A bizottságban kinevezés alapján helyt foglaló rendes tagokat és póttagokat, még pedig a vármegyei alispánok közül két rendes és egy póttagot, a törvényhatósági jogu és a megyei városi polgármesterek közül két rendes és egy póttagot, a községi vezető jegyzők (körjegyzők) közül egy rendes és egy póttagot, továbbá az Országos Társadalombiztositó Intézet igazgatóságának saját tagjai közül történő kijelölése alapján két rendes és egy póttagot, a Magánalkalmazottak Biztositó Intézete igazgatóságának saját tagjai közül történő kijelölése alapján egy rendes és egy póttagot, végül az Országos Orvosi Kamara választmányának az orvos-kamarai tagok sorából történő kijelölése alapján pedig két rendes és egy póttagot a belügyminiszter nevezi ki.

ОФИЦІАЛЬНА ЧАСТЬ.

Распоряженіе м. кор. министра внутреннихъ дѣлъ № 888/1940. В. М.

о приведеніи въ исполненіе постановленій ст. зак. VI : 1940. объ охранѣ противъ туберкулеза и половыхъ болѣзней.

На основаніи полномочія, полученного въ §§-ахъ 1., 2., 4—7., 9., 12—14., 16—19., 21., 22., 27., 31—33., 36., 59., 60. и 64. ст. зак. VI : 1940. объ охранѣ противъ туберкулеза и половыхъ болѣзней, а также объ измѣненіи отдѣльныхъ постановленій законовъ по здравоохраненію (въ дальнѣйшемъ: З.) — въ согласіи съ заинтересованными министрами — распоряжаюся о слѣдующемъ:

Комиссія по подачѣ мнѣнія въ борьбѣ съ туберкулезомъ и половыми болѣзнями.

§ 1.

(1) Для достиженія гармоническаго сотрудничества между участвующими въ охранѣ противъ туберкулеза и половыхъ болѣзней общественными организаціями и учрежденіями, подлежаща по смыслу уступа (2) §-а 1. З-на комиссія состоитъ частично изъ назначенныхъ членовъ, а частично же изъ такихъ членовъ, котори являются членами комисіи по должности.

(2) Занимаемыхъ мѣсто въ комиссіи на основаніи назначенія регулярныхъ членовъ и запасныхъ членовъ, а именно двухъ регулярныхъ и одного запасного членовъ изъ среды поджупановъ жупъ, двухъ регулярныхъ и одного запасного членовъ изъ среды старостъ муниципальныхъ и жупныхъ городовъ, одного регулярного и одного запасного членовъ изъ среды ведущихъ общинныхъ (участковыхъ) нотаровъ, далѣе двухъ регулярныхъ и одного запасного членовъ на основаніи предложенія дирекціи Земского Учрежденія Общественного Страхованія изъ среды ихъ членовъ, одного регулярного и одного запасного членовъ на основаніи предложенія дирекціи Страхового Учрежденія Частныхъ Служащихъ изъ среды ихъ членовъ, наконецъ двухъ регулярныхъ и одного запасного членовъ на основаніи предложенія Земской Лѣкарской Коморы изъ ряда членовъ лѣкарской коморы — назначае министръ внутреннихъ дѣлъ.

Egyes szám ára 1 P 76 fillér. — Цѣна отдѣльного № 1 П 76 филл.

Podkarpatskyj Vystnik z 22. júna 1941

čestní, absolútne spoľahliví, no oproti staršej generácii majú tú výhodu, že sa neodtrhli od ľudu, ale sú v tesnom organickom a duševnom spojení s ľudom, sú predurčení na to, aby maďarské duchovno a vedomosti, nadobudnuté na maďarskej škole, využili v prospech svojho ľudu a celého Maďarska. Tretia generácia, generácia mladých, tzv. 25 – 30-roční. Títo sa už vychovávali v cudzom duchu, vyrastali v cudzom duchu, pre týchto je Maďarsko cudzie, maďarstvo je cudzie, maďarská idea je pre nich terra incognita. (László Tost:[28] Sič-gardisti![29]) Títo, podobne ako bývalí dvadsaťroční, teraz zaujali pasívny postoj, plní bojového odhodlania vyčkávajú, sledujú, čo bude, ako budú môcť žiť svoj národný život. Za tejto krízy nedôvery je vláda toho názoru, že z pohľadu budovania maďarskej štátnosti, maďarskej štátnej idey, je treba stavať na najspoľahlivejších, na týchto starých."[30]

Ďalšie príklady nachádzame napr. v polemikách o podkarpatskom vojvodstve, vo vyjadreniach rôznych osobností, ktoré prezentovali svoje názory z vlastnej vôle, alebo na požiadanie.[31]

Jazyk úradného vestníka

Pri úrade regentského komisára bola založená samostatná prekladateľská kancelária, ktorá rýchlo vyhotovila dvojjazyčné verzie úradných tlačív. Dvojjazyčné boli aj pečiatky úradov, poštové pečiatky, železničné cestovné poriadky a pod. V kancelárii sa prekladal aj úradný vestník.

Zavedenie úradnej dvojjazyčnosti a prax dvojjazyčnosti v úradnom styku znovu oživili polemiky okolo jazykovej otázky, ktorá už desaťročia rozdeľovala miestnu inteligenciu. Maďarská štátna moc sa musela rozhodnúť, ktorý jazyk bude popri maďarčine druhým úradným jazykom v regióne: (veľko)ruský, ukrajinský (maloruský) alebo rusínsky, čiže jazyk založený na miestnych nárečiach, ktorý však nemal jednotnú, štandardnú podobu. Na rétorickej úrovni mal privilegované postavenie rusínsky jazyk, používanie ruského jazyka bolo tolerované, kým ukrajinský jazyk bol prakticky zakázaný pre politické prostredie, ktoré bolo považované za nacionalistické. Vo svetle týchto skutočností sa oplatí pozrieť sa, ktorý jazykový variant sa vyskytuje na stránkach úradného vestníka.

Praktické riešenie jazykovej otázky bolo úlohou gramatík, resp. bolo prioritnou úlohou Podkarpatskej vedeckej spoločnosti založenej komisárom Miklósom Kozmom. *„V súčasnosti pôsobí na Podkarpatsku za podpory vlády jedna vedecká spoločnosť, ktorá má za úlohu definitívne vyriešiť rusínsku jazykovú otázku, pozdvihnúť ľudový jazyk na úroveň literárneho jazyka, a uzatvoriť raz a navždy Čechmi umelo živenú jazykovú vojnu."*[32]

---

28 Pozvaný felvidécky poslanec.

29 K problematike pozri najnovšie: PAHIRJA, Olekszandr. Út a paramilitáris szervezettől a fegyveres honvédelemig: a Kárpáti Szics. In FEDINEC, Csilla (szerk.) *Kárpáti Ukrajna: Vereckétől Husztig. Egy konfliktustörténet nemzeti olvasatai*. Pozsony : 2014, s. 117-154.

30 64. zasadnutie Poslaneckej snemovne Národného zhromaždenia 7. decembra 1939. Képviselőházi napló, 1939. III. kötet, s. 775.

31 Zozbierané texty pozri FEDINEC, Csilla. *Iratok a kárpátaljai magyarság történetéhez 1918 – 1944. Törvények, rendeletek, kisebbségi programok, nyilatkozatok,* Dunaszerdahely – Somorja, Lilium Aurum – Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2004, s. 481-483, 485-516, 521-525.

32 Vystúpenie Endreho Kricsfalussy-Hrabára v Hornej komore Národného zhromaždenia 20. decembra 1943. *Felsőházi napló*, 1939. IV. kötet, s. 221. Kricsfalussy-Hrabár sa stal člen-

Podkarpatská vedecká spoločnosť *„by mala mať, ba aj má, dôležité poslanie, ktoré aj plní: organické rozvíjanie ľudovej rusínskej kultúry, ktorú treba osamostatniť od cudzieho vplyvu panrusizmu či panukrajinizmu“*.[33]

Úrad regentského komisára vydal v roku 1940 „maďaroruskú“ gramatiku,[34] ktorá mala za cieľ kodifikovať rusínsky literárny jazyk. Na čele redakčnej rady stál kanonik Sándor Ilniczky (Alexander Ilnicky), hlavný poradca komisára Zsigmonda Perényiho. V liste adresovanom premiérovi Telekimu Perényi v súvislosti s učebnicou konštatoval: *„Na jednej strane ukončuje dve desaťročia trvajúcu jazykovú vojnu (ktorú česká vláda často umelo podnecovala), a takto poskytuje našim Rusínom možnosť, aby sami ďalej rozvíjali svoju materinskú reč, na druhej strane stavia múr pred odcudzujúcim vplyvom, ktorý je dôsledkom používania cudzích jazykov (ukrajinského, veľkoruského).“*[35]

Predslov k učebnici gramatiky napísal Gyula Marina, vedúci cirkevného a školského odboru úradu komisára, preto je známa aj ako Marinova gramatika. Marina sa v tomto predslove venoval jazykovým právam miestneho slovanského obyvateľstva. Popri zdôrazňovaní významu učebnice však vyjadril názor, že by bol žiaduci návrat ku Vološinovým gramatikám z roku 1907[36] a z roku 1919.[37]

V súvislosti s Vološinovou gramatikou z roku 1907 Sándor Bonkáló vyzdvihol, že bola *„prvou gramatikou podkarpatskej rusínčiny, ktorá urobila veľkú službu maďarskej verejnosti, ktorá sa chcela naučiť po rusínsky“*, a jej autora charakterizoval ako osobnosť, *„ktorá sa zaslúžila o rozvoj rusínskej literatúry a o vzdelávanie ľudu“*.[38] Aj Jurij Ševeljov sa domnieval, že jedným z hlavných cieľov zostavenia gramatiky v roku 1907 mohlo byť poskytnúť možnosť Rusínom, ktorí sa vzdelávali v maďarskom jazyku, spoznať gramatiku svojho materinského jazyka.[39] Podľa Gyulu Marinu Vološina *„za napísanie Azbuky*[40] *a zostavenie gramatiky možno považovať za jedného z tvorcov rusínskeho jazyka“*.[41] Miklós Kozma vo svojom článku *Ukrajinská otázka na Podkarpatsku* charakterizoval Vološinovu prácu na gramatike nasledovne: *„On je pôvodcom dvoch najlepších*

---

om Hornej komory z podkarpatskej oblasti v r. 1942.

33 Vystúpenie Alberta Kassa v Hornej komore Národného zhromaždenia 16. decembra 1943. *Felsőházi napló*, 1939. IV. kötet, s. 125.

34 *Грамматика угрорусского языка для среднихъ учебныхъ заведеній.* Ungvár : Kárpátaljai Területi Kormányzói Biztosi Hivatal, 1940.

35 Citované podľa: MARINA, Gyula. *Ruténsors – Kárpátalja végzete.* Nagyszőlős : Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, 1977/1999, s. 144.

36 VOLOSIN, Ágoston. *Gyakorlati kisorosz (rutén) nyelvtan.* Ungvár : Unio Könyvnyomda Részvénytársaság, 1907.

37 ВОЛОШИН, Августин. *Методическая грамматика карпато-русского языка для народныхъ школъ. Для I и II классов народной школы.* Ungvár : Unio Könyvnyomda Részvénytársaság, 1919.

38 BONKÁLÓ, Sándor. *A kárpátaljai rutén irodalom és művelődés.* Pécs : Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda, 1935, s. 59.

39 ШЕВЕЛЬОВ, Юрій. *Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900 – 1941). Стан і статус.* Київ : Сучасність, 1987, s. 54.

40 Autor má na mysli Vološinovo dielo *Азбука угро-руськаго и церковно-славянскаго чтенія.* Унгваръ : Уніо, 1906.

41 MARINA, Gyula. *Ruténsors – Kárpátalja végzete*. Nagyszőlős : Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, 1977/1999, s. 86.

skutočne ľudových rusínskych gramatík.“[42] V predslove ku svojej gramatike vydanej v roku 1941 aj Ivan Harajda uviedol, že Vološinova gramatika z roku 1907 bola napísaná *„v živom ľudovom jazyku“*.[43] Sám Vološin na margo svojej práce neskôr poznamenal, že síce *„úplne nedocielil vytvorenie čistého maloruského literárneho jazyka, ale urobil rozhodný krok smerom k ľudovému štýlu“*. Hrdo oznámil, že na návrh významného slavistu tej doby, Oszkára Asbótha Maďarská akadémia vied vyhodnotila jeho prácu ako prvú gramatiku maloruského jazyka v Maďarsku a ocenila ju aj peňažnou odmenou.[44]

Druhá Vološinova gramatika s názvom *Методическая грамматика* v skutočnosti vyšla aj pred rokom 1919[45], i neskôr[46] niekoľkokrát, v početných verziách. Analytici[47] *v jeho prvom vydaní z roku 1899 a v niekoľkých ďalších vydaniach badali vplyv rusofilstva, no zároveň konštatovali, že predmetom gramatík bol jednoznačne miestny*

ВЫДАНЯ ПОДКАРПАТСКОГО ОБЩЕСТВА НАУКЪ.

ГРАММАТИКА

РУСЬКОГО ЯЗЫКА.

СОСТАВИВЪ
ДРЪ ИВАНЪ ГАРАЙДА.

1941

УНГВАРЪ 1941.

КНИГОПЕЧАТНЯ ЮЛІЯ ФЕЛЬДЕШІЯ.

Gramatika z roku 1941 od Dr. Ivana Harajdu

42 Kozmov článok prináša BRENZOVICS, László (szerk.). *Kozma Miklós: Kárpátalja visszavétele. Napló.* Ungvár : KMKSZ, 2009, s. 247-254. Citovaný úryvok sa nachádza na s. 250-251.

43 Pozri predslov v Harajdovej gramatike. Pozri ešte ЛЯВИНЕЦ, М. Иван Гарайда. *Русинський світ,* 2008/1, s. 7.

44 ВОЛОШИН, Августин. *О письменном язицѣ Підкарпатських русинов.* Ужгород : Уніо". Dostupné z: http://litopys.org.ua/volosh/volosh30.htm (Navštívené 01. 03. 2015).

45 Pozri ВОЛОШИН, Августин. *Методическая грамматика карпаторусского языка для народныхъ школъ.* Ungvár 1899; ВОЛОШИН, Августин. *Методическая грамматика угрорусского литературного языка для народныхъ школъ. Матеріалъ II-го класса народной школы.* Ungvár : Szt. Bazil Társulat, 1901.

46 Pozri ВОЛОШИН, Августин. *Методическая грамматика карпаторусского языка для народныхъ школъ.* Ungvár 1899; ВОЛОШИН, Августин. *Методическая грамматика угрорусского литературного языка для народныхъ школъ. Матеріалъ II-го класса народной школы.* Ungvár : Szt. Bazil Társulat, 1901.

47 БІРЧАК, Володимир. *Августин Волошин: єго житя и дѣяльнôсть: З нагоди 50 лѣтных уродин и 25 лѣтногѣ працѣ.* Ужгород : 1924, s. 15; БЕЛЕЙ, М. До характеристики еволюції поглядів Августина Волошина як граматиста і методиста мови. In *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: Збірник наукових праць,* 14 (2010), s. 5-10; ЧУЧКА, Павло. Питання літературної мови в Карпатській Україні. In *Українська мова на Закарпатті у минулому і сьогодні.* Ужгород : 1993, s. 32; МИШАНИЧ, Олекса – ЧУЧКА, Павло (ред.) *Августин Волошин. Твори.* Ужгород : 1995, s. 22; КЛЯП, Маріанна. *Педагогічна та освітньо-культурна діяльність Августина Волошина в міжвоєнний період (1919 – 1939).* Ужгород : 2001.

úzus. V súvislosti s verziou vydanou v roku 1923 Birčak[48] vyzdvihol to, že skorší tvorcovia gramatík spájali cirkevný slovanský, veľkoruský a rusínsky jazyk, napísali teda gramatiku jedného umelého, v skutočnosti neexistujúceho jazyka. Oproti tomu *„Augustín Vološin vplával do čistých vôd, oddeľujúc rusínsky jazyk [руськy мовy] od rušti-ny aj od cirkevnej slovančiny v oblasti fonetiky, morfológie aj syntaxe“.*

Analyzujúc gramatiky Vološina Nedzeľskij zdôrazňoval, že v jednotlivých zväzkoch sa nachádzajú mnohé dialektické prvky a „maďarizmy“; podľa neho tieto Vološinove práce vychádzali v ústrety zámerom maďarskej jazykovej politiky, autor chcel oddeliť jazyk Rusínov od ruského a ukrajinského jazyka.[49]

Nariadením komisára č. 8.888 z 20. augusta 1940 sa od školského roku 1940/41 začala povinne používať v podkarpatských vzdelávacích inštitúciách Marinova gramatika.[50] *Túto učebnicu ale mnohí kritizovali, pretože neriešila otázku štandardizácie a kodifikácie jazyka, ani problém výučby jazyka na školách. Okrem ďalších problémov miešali sa v nej miestne jazykové špecifiká s veľkoruskými jazykovými normami,*[51] *výsledkom miešania bola verzia vzdialená od slovanských jazykových variantov používaných v regióne.*

Nie je náhoda, že v roku 1941 bola vydaná nová učebnica gramatiky od autora Jánosa Harajdu, ktorá v názve bola „rusínska“.[52] *Táto Harajdom vypracovaná gramatika sa stala zákla*dom pre úradné texty vydané na Podkarpatsku v rusínskom jazyku, stala sa aj vzorom pre väčšinu rusínskych novín a časopisov, z nej vychádzali prekladatelia textov do vestníka *Kárpátaljai Közlöny – Подкарпатский Вѣстник.* Nová gramatika sa stala oficiálnou učebnicou nariadením ministra pre cirkevné záležitosti a vzdelávanie č. 27.300/1941.

Analýzou Harajdovej gramatiky – ktorá bola inak prvou publikáciou Podkarpatskej vedeckej spoločnosti – môžeme dospieť k prekvapujúcemu záveru. Zástancovia rusínskej orientácie boli toho názoru, že rusínsky literárny jazyk treba založiť na miestnych, podkarpatských dialektoch (najmä na marmarošskom dialekte), na jazyku rusínskych literárnych diel 18. storočia a na cirkevnej slovančine, a literárny jazyk treba priblížiť k ľudovej jazykovej praxi. Aj keď v miestnych dialektoch dodnes badať silný maďarský vplyv (najmä v slovnej zásobe, ale aj na iných jazykových úrovniach),[53] jazyková varieta, ktorú Harajda chcel svojou gramatikou kodifikovať,

48 БІРЧАК, Володимир. *Августин Волошин: єго житя и дѣяльнôсть: З нагоди 50 лѣтных уродин и 25 лѣтноѣ працѣ.* Ужгородѣ 1924, s. 17.

49 НЕДЗЬЛЬСКІЙ, Евгеній. *Очеркъ карпаторусской литературы.* Ужгородъ : Изданіе Подкарпаторусскаго Народопросвѣтительнаго Союза, 1932, s. 245-246.

50 КАПРАЛЬ, Михаил (ред.). Русинськый дайджест *1939 – 1944. 3/1.* Кроника. Тексты з ужгородскых новинок „Нова Недѣля” и „Карпатска Недѣля” *1939 – 1941* гг. Nyíregyháza : Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszéke, 2010, s. 133.

51 КАПРАЛЬ, Михаил. Русский язык в Подкарпатье (1938 – 1944). In *Studia Russica,* 20, 2003, s. 178-179. Pozri aj: МОЗЕР, Міхаель. Прощання з українством: декілька завваг про мовну історію русинів за влади Міклоша Гортія. In *Humaniora: Slavica Tartuensia,* 9, 2011, s. 231-251.

52 ГАРАЙДА, Иванъ. *Грамматика руського языка.* Ungvár : Kárpátaljai Tudományos Társaság, 1941.

53 Pozri napr. БАЛЕЦКИЙ, Эміль. Венгерские заимствования в лемковском говоре села Комлошка в Венгрии. In *Studia Slavica,* 4, 1958, s. 23-46; ДЗЕНДЗЕЛІВСЬКИЙ, Йосип. До

je prakticky úplne očistená od maďarských kontaktových javov.[54] Celkom sa však nepodarilo odstrániť prejavy vplyvu ruského jazyka.

Dá sa predpokladať, že prekladatelia vestníka sa priebežne prispôsobovali očakávaniam, prejavili obdivuhodnú pružnosť, o čom svedčia zmeny jazyka prekladov. V prvých čiastkach z roku 1939 badať vplyv Vološinovej gramatiky z roku 1907, v neskorších čiastkach ruský vplyv Marinovej gramatiky. Ale ani po vydaní Harajdovej gramatiky nedošlo k zjednoteniu úrovne prekladov, ruský vplyv bol počas celého obdobia citeľný v rusínskych (maďaro-ruských) textoch.[55] Napr. v čiastke č. 19 zo 4. mája 1941 na strane 27 text oznámenia o voľnom pracovnom mieste s titulkom *Объявленіе о конкурсѣ* je v podstate písaný v ruštine, čo je zjavné už z niekoľkých prvých slov: *„Объявляю конкурсъ на освободившееся мѣсто участкового врача..."*. V čiastke z ďalšieho týždňa je na prvej strane preklad ministerského nariadenia č. 2.620/1941. Tento preklad je taktiež silne ovplyvnený ruštinou: *„Если для цѣли обезпеченія сельскохозяйственныхъ работъ [...] не обходимо использованіе исполненій для народной обороны, то по распоряженію оного предпринимае мѣры министръ народной обороны въ согласіи съ министромъ земледѣлія..."*.

To, že gramatika z roku 1941 nevyriešila s konečnou platnosťou otázku kodifikácie rusínskej literárnej normy, ilustruje aj nasledovný citát z čiastky Podkarpatského vestníka č. 52 z 26. decembra 1943: *„Тотѣ лѣкарѣ, которымъ на приключенныхъ назадъ, респективно занятихъ назадъ территоріяхъ оправненость къ уживанню титула лѣкаря-спеціалиста уже была признана на основѣ правовыхъ нормъ, дѣйствующихъ подчасъ чужой окупаціѣ, суть оправненѣ и дальше къ уживаню титула отповѣдного лѣкаря-спеціалиста, ос колько были принятѣ до дакотрой отечественной лѣкарской коморы."* Niektoré prvky z citovanej vety (napr. zámeno *тотѣ*, alebo sufix podstatného mena *лѣкарѣ* vyjadrujúci množné číslo) sú blízke miestnej, regionálnej jazykovej praxi, alebo kým v roku 1941 slovo lekár bolo vo vestníku preložené ako *„врач"*, o dva roky neskôr už miesto ruského výrazu používal prekladateľ ukrajinský výraz *лѣкар*, celkovo je text ešte skôr ruský, než ukrajinský.

Analyzujúc jazyk slovanských prekladov Podkarpatského vestníka, vychádzajúceho v rokoch 1939 – 1944, môžeme súhlasiť s Jurijom Ševeljovom, ktorý charakterizoval jazykovú situáciu na Podkarpatsku pred rokom 1944 nasledovne: *„Nepochybne tam bol jazykový chaos, ktorému ale netreba pripisovať priveľký význam. Tri jazykové skupiny – Rusíni, Ukrajinci a Rusi – v skutočnosti neboli od seba tak vzdialené, ako sa to môže niekomu zdať na základe polemických spisov. V čisto ukrajinskom jazyku nevydávali takmer nič, v literárnej ruštine skoro nič, nanajvýš diela autorov, ktorí nepochádzali z regiónu. Prakticky*

питання про мадьяризми в говорах Закарпатської області. На матеріалах Лінгвістичного атласа. Част. 1. In *Доповіді та повідомлення УжДУ.* Серія Філології 2, 1959, s. 61-64.

54 ДЗЕНДЗЕЛІВСЬКИЙ, Йосип. І. А. Гарайда як філолог і громадський діяч. In Б. ГАЛАС (ред.). *Українська мова на Закарпатті у минулому і сьогодні.* Ужгород : Патент, 1993, s. 142-156; ДЗЕНДЗЕЛІВСЬКИЙ, Йосип. Гарайда як філолог. In *Acta Hungarica,* 7/8, 1996/1997, s. 144-167; КАПРАЛЬ, Михаил. Языковая ситуация в Подкарпатье 1938 – 1944 гг. In *Slavica Tartuensia,* 8, 2008, s. 190.

55 ДЗЕНДЗЕЛІВСЬКИЙ, Йосип. І. А. Гарайда як філолог і громадський діяч. In Б. ГАЛАС (ред.). *Українська мова на Закарпатті у минулому і сьогодні.* Ужгород : Патент, 1993, s. 154.

všetky publikácie obsahovali prvky miestnych dialektov, rozdiely medzi nimi boli iba v podiele ich výskytu. Z tohto hľadiska zánik tradičného variantu »rusínskeho jazyka« nesúvisel s odmietaním tohto variantu, ale s tým, že v rôznych textoch sa syntetizoval s rôznymi jazykmi. Takáto bola skutočná podkarpatská cesta k literárnemu jazyku – buď k ukrajinskému, alebo k ruskému".[56]

V tomto kontexte je zaujímavá myšlienka historika Petra Pastora: *„Prečo Stalin, ktorý opovrhoval Ukrajincami, nepripojil Podkarpatsko k Rusku tak, ako to urobil v prípade východopruského Königsbergu (Kaliningrad) a priľahlých oblastí. Je zjavné, že chcel kooptovať ukrajinských nacionalistov, ktorí ešte aj po ukončení vojny pokračovali v ozbrojenom boji proti sovietskej moci. Zároveň Podkarpatsko nepredstavovalo pre Rusko územnú stratu, pretože Stalin považoval Ukrajinu za neoddeliteľnú súčasť »vnútornej ríše«."*[57] *Z tejto analýzy je jasné, že v polovici 40. rokov v miestnej komunite boli rovnaké predpoklady pre rozvoj rusínskeho aj ukrajinského jazyka. Počas sovietskeho obdobia v celom štáte, aj v Ukrajinskej republike, učili na národnostných školách nie jazyk danej republiky, ale „jazyk porozumenia medzi národmi"*, čiže ruštinu. Na školách s ruským vyučovacím jazykom síce existoval ako predmet jazyk republiky, ale dalo sa požiadať o oslobodenie od tohto predmetu. Privilegované postavenie ruského jazyka na Podkarpatsku viedlo k tomu, že „na ulici" slovanským jazykom bola ruština, alebo miestny variant, rusínčina. Po rozpade Sovietskeho zväzu sa na samostatnej Ukrajine na prvé miesto dostal ukrajinský jazyk ako štátny jazyk, čo na Podkarpatsku z jazykového hľadiska bez nejakých veľkých zvratov viedlo k poukrajinčeniu. Používaným slovanským jazykom je dnes už jednoznačne ukrajinský jazyk, ruština prakticky vymizla, rusínčina sa používa sporadicky. Podľa výsledkov sčítania obyvateľov z roku 2001 u Maďarov a Rumunov je skoro stopercentná zhoda medzi národnostnou príslušnosťou a materinským jazykom, skoro polovica Slovákov a Nemcov považuje za svoj materinský jazyk ukrajinčinu, iba v prípade Rómov je situácia odlišná: vyše 60 % označilo za materinský jazyk maďarčinu.[58]

56 ШЕВЕЛЬОВ, Юрій. Українська мова в першій половині двадцятого століття *(1900 – 1941).* Стан і статус. Київ : Сучасність, 1987, s. 254.

57 PASTOR, Peter. Kárpátalja kérdése a magyar-szovjet kapcsolatokban, 1938 – 1945. In FEDINEC, Csilla (szerk.). *Kárpáti Ukrajna: Vereckétől Husztig. Egy konfliktustörténet nemzeti olvasatai.* Pozsony : Kalligram, 2014, s. 284.

58 About number and composition population of Zakarpattia region by data All-Ukrainian population census ,2001. State Statistics Service of Ukraine. Dostupné z: http://2001.ukrcensus.gov.ua/eng/results/general/language/Zakarpattia/ (Navštívené 02. 10. 2015).